

KIRGIZİSTAN’DA DİNİ BAYRAMLARIN FOLKLORİK BOYUTU: BAYRAM RİTÜELLERİ

THE FOLKLORIC DIMENSION OF RELIGIOUS FESTIVALS IN KYRGYZSTAN: FESTIVAL RITUALS

CAMİLA CORAEVA*

Sorumlu Yazar

ŞOHİMARDAN ORUNBEKOV**

YUSUF GÖKALP***

AHMET DÜZENLİ****

Öz

İslamiyet, Kırgızların hayatında tarihten günümüze yönlendirici bir yere sahip olmuştur. Kırgızlar, İslam dinini bütün boyutlarıyla yaşayan ve kendine özgü yorum ve uygulamalara sahip olan bir toplumdur. Kırgız toplumu Hanefî-Maturidî-Yesevî geleneği benimseyen coğrafyanın ve Türk topluluklarının önemli bir parçasıdır. Günümüz Kırgız toplumunda dinî bayramlarda uygulanan ritüeller, okunan dualar, kutlama ifadeleri, misafir ağırlama ve ikram biçimleri İslam dini ile bütünleşmiş Kırgız değerlerinin, Kırgız halkının dini yorumlama biçiminin önemli tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırgızların dinî yaşamında önemli bir yere sahip olan Ramazan ve Kurban bayramları hem dinî bir ibadet hem de kardeşlik, birlik ve dayanışma günleridir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bayramlar büyük bir coşku ve duygu yüklü olarak kutlanmaktadır. Bu çalışmada da dinî bayramların günümüz Kırgız toplumunun hayatında ne şekilde yer aldığı, Kırgızların bu bayramlara yaklaşımı, uygulanan ritüeller, yapılan dualar ve kutlama sözleri, dilek ve temenniler üzerinde durulmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle dinî bayramların günümüz Kırgız toplumundaki yeri, önemi, etkileri ve özellikle Anadolu’da yaşanan dinî bayramlarla ilişkisi anlamaya çalışılmıştır. Çalışma, günümüz Kırgız toplumunun dinî hayatının folklorik boyutunun anlaşılmasına yönelik veriler ortaya koymaktadır. Çalışmada Orta Asya/Türkistan’da yaşayan Türk toplulukları ile Anadolu’da yaşayan Türkler arasındaki dinî ve kültürel ilişkinin tarihsel ve güncel yönünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Hanefî-Maturidî-Yesevî din anlayışının günümüz Kırgız toplumundaki yansımalarını görebilmek de bu çalışmanın hedefleri arasındadır. Bu çalışma Kırgızların tarihi, kültürü, dinî inanışları, Kırgız dili ve edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların yanı sıra din adamları ve toplumun önde gelen kimseleriyle yapılan görüşmeler ve bu çalışmayı yürüten akademisyenlerin gözlem ve deneyimlerine dayanılarak hazırlanmıştır. Çalışma neticesinde Kırgızların bayramı anlama ve yaşama biçiminin hem İslam dini tarafından arzu edilen hem de kültürlerini yaşatacak şekilde; bayramlar için önceden hazırlık yapılması, bayram günlerinde

Araştırma Makalesi / Künye: CORAEVA, Camila, ORUNBEKOV, Şohimardan, GÖKALP, Yusuf, DÜZENLİ, Ahmet. “Kırgızistan’da Dinî Bayramların Folklorik Boyutu: Bayram Ritüelleri”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 115 (Eylül 2025), s. 277-300. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1724099>

* Doktorant, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Бишкек кыз Куран кыпчы, E-mail: camila.coraeva@gmail.com, ORCID: 0009-0000-0085-9454

** Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, E- mail: sohimardan.orunbekov@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-5591-0357

*** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, E- mail: ygokalp@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2242-6937

**** Dr. Millî Eğitim Bakanlığı, E- mail: ahmedduzenli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1031-2900

temiz ve güzel elbiselerin giyilmesi, abdest alınması, kişisel temizliğin yapılması, güzel kokular sürülmesi, insanlara karşı güler yüzlü ve hoşgörülü olunması, ikramlarda bulunulması ve çokça sadaka verilmesi gibi hususları içerdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızlar, İslam, Dinî Bayramlar, Bayramlaşma, Dua.

Abstract

Islam has held a guiding role in the life of the Kyrgyz people from the past to the present. The Kyrgyz are a community that lives Islam in all its dimensions and has its own unique interpretations and practices. The Kyrgyz society constitutes an important part of the geography and of the Turkic communities that have embraced the Hanafi-Maturidi-Yesevi tradition. In today's Kyrgyz society, the rituals performed during religious festivals, the prayers recited, the expressions of celebration, the ways of receiving guests and offering hospitality stand out as important manifestations of Kyrgyz values integrated with Islam and of the Kyrgyz way of interpreting religion. Religious festivals such as Ramadan and Eid al-Adha, which hold a significant place in the religious life of the Kyrgyz, are not only acts of worship but also days of brotherhood, unity, and solidarity. As in the past, these festivals are still celebrated with great enthusiasm and emotional depth. This study focuses on how religious festivals are situated in the life of contemporary Kyrgyz society, the Kyrgyz people's approach to these festivals, the rituals performed, the prayers recited, and the words, wishes, and greetings expressed. Based on the findings, the study seeks to understand the place, importance, and effects of religious festivals in today's Kyrgyz society, particularly in relation to the religious festivals experienced in Anatolia. The study presents data aimed at understanding the folkloric dimension of the religious life of contemporary Kyrgyz society. It also seeks to contribute to a better understanding of the historical and contemporary aspects of the religious and cultural relationship between the Turkic communities living in Central Asia/Turkistan and the Turks living in Anatolia. Another objective of this study is to observe the reflections of the Hanafi-Maturidi-Yesevi understanding of religion in today's Kyrgyz society. This research is based on studies of Kyrgyz history, culture, religious beliefs, language, and literature, as well as interviews with religious leaders and prominent figures of society, along with the observations and experiences of the academics conducting the study. As a result, it has been concluded that the Kyrgyz way of understanding and celebrating religious festivals encompasses both what Islam encourages and what helps preserve their culture: preparing for the festivals in advance, wearing clean and fine clothes on festival days, performing ablution and personal hygiene, applying pleasant fragrances, being cheerful and tolerant towards others, offering hospitality, and giving abundant charity.

Key Words: Kyrgyz People, Islam, Religious Festivals, Festival Greetings, Prayer.

Giriş

Orta Asya Türk toplulukları içerisinde köklü bir tarihe ve kültüre sahip olan Kırgızlar, dinî inançlarını, gelenek ve göreneklerini yazılı ve sözlü olarak nesiller boyunca aktararak günümüze taşıyabilmişlerdir (Kutlu, 2007, 137). 1991 yılında elde edilen bağımsızlık öncesi Sovyet yönetiminde geçen yaklaşık yetmiş yıllık süreçte birtakım engellenmelere maruz kalsa da Kırgızlar kendi inançlarını, dillerini, kültürlerini, örf ve adetlerini büyük ölçüde muhafaza etmişlerdir. Bu süreçte Sovyet yönetimi tarafından İslam dini kamusal alandan uzak tutulmaya çalışılsa da Kırgızlar İslam'ı asla terk etmemişler ve gündelik hayatlarında mümkün olduğunca yaşamaya devam etmişlerdir (Öğretici, 2024, 330-340; Kozukulov, 2005, 173-175; Polat, 2017).

İslamlaşma sürecinin başlamasından itibaren Kırgızların tarihi, dinî hayatı ve kültürleri üzerinde çağdaş araştırmacıların ilgisi gittikçe yoğunlaşmaktadır. Kırgız dilinde yapılan çalışmaların (Alağuşov, 1993; Börü, 1993; Akmataliyev, 2015) yanı sıra Türkçe olarak da Kırgızların tarihi ve kültürü, Kırgızların İslamlaşma süreçlerini

ele alan (Erşahin, 1999; Erdem, 2000) eserlerin yanı sıra Kırgızlarda gelenekler ve halk inanışları, dinî günler bayramlar, örf ve adetler üzerine de çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Akmataliyev, 2001; Polat, 2002/a; Polat, 2002/b; Polat 2005; Kutlu, 2007; Okyay-Akman, 2022).

Orta Asya Türk toplulukları üzerine yapılan çalışmalar, bu toplulukların tarihi, kültürü, etnik kökenleri, sosyal ve ekonomik yapıları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak söz konusu toplulukların güncel hayatları, günümüzde yaşanan değişimler ve etkileşimler, güncel din yorum biçimleri vb. gibi konular üzerine daha fazla çalışma yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu bağlamda çalışmada İslam dininin önemli zamanları arasında yer alan dinî bayramların günümüz Kırgız toplumunun hayatında ne şekilde yer aldığı, Kırgızların bu bayramlara yaklaşımı, uygulanan ritüeller, yapılan dualar ve kutlama sözleri, dilek ve temennileri üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla bu çalışma günümüz Kırgız toplumunun dinî hayatının folklorik boyutunun anlaşılmasına yönelik bir içeriğe sahiptir.

Elde edilen bulgulardan hareketle dinî bayramların günümüz Kırgız toplumundaki yeri, önemi, etkileri ve özellikle Anadolu'da yaşanan dinî bayramlarla ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece çalışmanın Orta Asya'da yaşayan Türk toplulukları ile Anadolu'da yaşayan Türkler arasındaki dinî ve kültürel ilişkinin tarihsel ve güncel yönünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Bu çalışma Kırgızların tarihi, kültürü, dinî inanışları, Kırgız edebiyatı, Kırgız dili üzerine yapılan bilimsel çalışmaların yanı sıra Kırgızlar tarafından büyük itibar gören, sözleri dinlenen ve dinî konularda her zaman kendilerine müracaat edilen din adamlarıyla yapılan görüşmeler ve bu çalışmayı yürüten akademisyenlerin gözlem ve deneyimlerine dayanılarak hazırlanmıştır.

1. Kırgız Din Anlayışının Tarihi Arka Planı

İslam tarihinin erken dönemlerinden itibaren Müslümanlık Horasan ve Maverâünnehir bölgesini de kapsayan oldukça geniş bir coğrafyada yayılma imkânı bulmuştur. Hanefilik ve Maturidilik ilk dönemlerden itibaren Türkler tarafından benimsenmiştir. Orta Asya coğrafyasının dinî-kültürel yapısını büyük oranda Hanefilik-Mâtüridilik-Yesevîlik olarak teşekkül eden din anlayışı oluşturmaktadır (Kutlu, 2008, 145). Fıkıhî ve kelamî yönüyle ön plana çıkan Hanefi-Maturidilik hicri altıncı yüzyıldan itibaren Hoca Ahmet Yesevî'nin öğretileri etrafında mistik-tasavvufî bir boyut kazanarak Yesevî'nin öğrencileri başta olmak üzere yüzlerce ilim insanının çabalarıyla Balkanlara kadar uzanan coğrafyada insanların kalbinde yer etmiştir.

Akılcı-hadari/şehirli bir zihniyet yapısının tezahürü olan bu din anlayışı hoşgörüye dayalı, insan merkezli, akli ve eleştirel düşüncüyü esas alan, bir arada yaşama tecrübesine sahip bir karakter taşımaktadır. Göçebe bir hayat tarzına sahip olmalarına rağmen Türklerin, İslamlaşma süreciyle birlikte Semerkant, Buhara, Taşkent, Oş gibi önemli şehirlerde önemli ilim merkezleri oluşturdukları ve İslam düşüncesine, sanat ve felsefi anlayışına büyük katkılar sağladıkları bilinmektedir (Gökalp, 2022, 292).

Hanefilik, Rey ekolünün önderleri arasında yer alan Ebû Hanîfe'ye atfedilen ve onun fıkıhî görüşleri etrafında ortaya çıkan bir mezheptir (Alibekiroğlu Eren, 2019a, 142). Akli delillere verdiği önemle bilinen Hanefilik, Müslüman Türk devletlerinin dinî, siyasi, hukuki alandaki uygulamalarına kaynaklık teşkil etmiştir. Genel olarak Orta Asya coğrafyasında hukuk, ekonomi, medenî ve dinî hayat Hanefi öğretileri çerçevesinde düzenlenmiştir. Hanefilik olarak formüle edilen fıkıh mezhebi hüküm elde etmede akli deliller, örf, kamu yararı, irade özgürlüğü, bireysel haklara ayrı bir

önem verdiği gibi hoşgörü ve bir arada yaşama prensiplerini her zaman göz önünde bulundurmıştır (Kutlu-Aydınlı, 2016).

Ebû Hanîfe'nin öğretileri etrafında şekillenen Hanefilik, itikadi konularda da görüş sahibi olmakla birlikte Orta Asya'nın yaygın fıkıh mezhebi olarak varlığını devam ettirmektedir. Hanefilerin de aralarında bulunduğu ve Mürcii olarak bilinen kişiler tarafından Ebû Hanîfe'nin fıkhi öğretilerinin yanı sıra itikadi görüşleri de söz konusu bölgelerde benimsenmeye devam etmiştir (Alibekiroğlu Eren, 2023, 95). Ebû Mansur el-Maturidî, Hanefî kültür çevresinde yetişmiş bir mütekellimdir. Ebû Mansûr'un kendisine nispetle Maturidîlik olarak isimlendirilen düşünce ekolü Hanefiliğin yayıldığı bütün bölgelerde benimsenmiştir (Bulut, 2018, 95-107). Türklerin İslam'ı benimseme sürecinde Mürcie ve Ali oğulları olmak üzere iki faktörün yönlendirici olduğu görülmektedir (Sarıkaya, 2015, 246).

Maturidîlik hicri dördüncü asırdan başlayarak bugüne kadar en fazla Türkler arasında yayılmıştır ve hatta Türklerin mezhebi olarak şöhret bulmuştur (Kutlu, 2006, 149). Duyu organları, haber ve akıllı bilgi kaynakları olarak kabul eden (Şık, 2017, 198), eylemlerinin sorumlusunun insanın kendi olduğunu ve amel imandan ayrı olduğu için büyük günah işleyen dinden çıkmadığını savunan Maturidîlik bu yönüyle şehirli, entelektüel, medeni bir din anlayışı olarak yorumlanabilir. Dini, birlik, bütünlük, nazar, rey ve istidlal olarak okuyan Maturidîlerin dine yaklaşımı da bu şekilde okunabilir (Kutlu, 2010, 59).

Buhara, Semerkant, Serahs, Nisabur, İsferayn, Belh, Merv, Oş gibi şehirler Hoca Ahmed Yesevî'nin tasavvufi görüşleriyle bütünleşen İmam Maturidî ve Ebû Hanîfe'nin görüşleri temeline dayalı İslam anlayışının merkezleri olmuşlardır (Gökalp, 2018, 1101). Hoca Ahmed Yesevî ve İmam Maturidî'nin yanı sıra Ebû Hanîfe, Serahsî, Tirmizî, Siraceddin el-Uşî, Kaşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hacip gibi âlimler eserleri ve görüşleriyle hala Orta Asya coğrafyasının dinî-toplumsal kimliğinin oluşumunda etkilerini devam ettirmektedirler. Hanefilik-Maturidîlik-Yesevîliğin temsil ettiği, akılcı-hadari zihniyet olarak tasnif edilen, akıllı, eleştirel düşünceyi, hoşgörüyü esas alan din anlayışı olarak söz konusu coğrafyanın tarihteki ve bu günkü dini, ahlaki ve toplumsal kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Şeker, 2010, 51).

Türkler arasında peygamber soyundan gelenlere, sahabilere, âlimlere duyulan sevgi ve Müslümanlar arasında ayırım gözetmeme, yaratandan ötürü bütün yaratılanları sevmek şeklindeki düşüncelerin gelişmesinde mistik-tasavvufi yaklaşımın hoşgörüsü etkili olmuştur. Yusuf Has Hacib ile başlatılan ve daha sonra Piri Türkistan Hoca Ahmed Yesevî ile devam ettirilen hoşgörüyü esas alan, insan merkezli ahlaki prensipler Türklerin kendilerine özgü din ve dünya görüşlerinin esasını oluşturmaktadır (İşcan, 2017, 328).

Bugünkü Orta Asya bölgesinin ötesinde Anadolu ve Balkanlara kadar uzanan Türk bölgelerinin dinî ve manevî iklimi, Orta Asya'da neşvü nema bulan ilmi ve kültürel mirastan beslenmeye devam etmektedir. Hanefî-Maturidîlerin akılcılığı (Alibekiroğlu Eren, 2019, 151-153) aynı zamanda ılımlı ve uzlaşmacı bir tavır yansıtmaktadır. Akıl ve bilim Hanefî-Maturidî-Yesevî yorum biçiminin önemli bir unsuru olarak merkezi konumdadır. Öte yandan insan merkezli hoşgörüyü esas alan tasavvufi boyut ise Türklerin İslam anlayışının özgün yönünün temsil etmektedir. Tarih boyunca İslami kimliğe sahip Kırgız toplumunun, günümüzde de özellikle bağımsızlık sonrası süreçte İslam'ı öğrenme ve yaşama konusunda büyük bir çaba içerisinde olduğu görülmektedir (Polat, 2017, 419).

Bağımsızlık sonrası, günümüz Kırgız toplumunda İslam'ı öğrenmeye, anlamaya ve yaşamaya yönelik yoğun bir ilgi olduğu görülmektedir. Her ne kadar bağımsızlığın ilk yıllarında bazı belirsizlikler olsa da, Kırgız devleti tarafından da sağlıklı bir din anlayışının oluşması konusunda son yıllarda önemli kararlar alınmakta ve dini kurumlar desteklenmektedir (Kenzheshov, 76-108; Kozukolov, 175-182). Geleneksel din eğitimi veren medreselerden ayrı olarak, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi gibi yüksek din eğitimi veren kurumların ve din eğitimi veren liselerin açılması, orta öğretim veren kurumlarda din eğitimine yönelik derslerin müfredatta yer alması (Topchubaev, 371) sağlıklı din eğitiminin oluşmasına açısından önem arz etmektedir. Ancak bağımsızlık sonrası bu süreçte geleneksel medreseler ve modern din eğitim kurumlarından farklı olarak çeşitli İslam ülkelerinde varlığını sürdüren bir takım dini grup, tarikat veya cemaatlerin de Kırgızistan'da faaliyetleri söz konusudur. Bunlardan bazıları devlet kurumları tarafından zararlı görülerek yasaklanmıştır (Kenzheshov, 35-37). Diğerleri ise yasalar çerçevesinde faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

Kırgızistan'da İslam'a yönelik ilgiyi toplumsal hayatın her aşamasında görmek mümkündür. Özellikle Cuma ve vakit namazlarda camilerin doluluğu dikkat çekmektedir. Bayram namazlarının ise, camilerin yanı sıra şehirlerin büyük meydanlarında binlerce kişi tarafından kılınması büyük bir coşku, heyecan ve dini duygusal yoğunluğun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Her yaştan insanın geldiği camilerde (Murzaraimov-Köylü, 208) cemaatin büyük oranda gençlerden oluşması ise ayrı bir önem arz etmektedir. Toplu taşıma araçlarında, hastaneler gibi kurumlarda gençlerin yaşlılara gösterdikleri saygı ise hem geleneğin hem de dini terbiyenin bir tezahürü olarak yorumlanabilir. Benzer şekilde ezan okunurken müziğin sesinin kısılması, oyun ve eğlencelere ara verilmesi gibi davranışlarda dine yönelik toplumsal saygıyı ortaya koymaktadır.

2. Dinî Bayramların Kırgız Toplumundaki Yeri

Kırgızlar, geleneksel bir toplum özelliğini taşıyan, konargöçer, gelenek ve inançlarına bağlılıkları ile bilinen bir toplumdur. Günlük hayatlarında yüzyıllardır benimsedikleri gelenek, örf ve adetlerini devam ettirmektedirler. Bu nedenle atalarından miras kalan millî ve dinî değerleri her zaman özenle koruyup yerli yerinde yaşatma gayreti içerisinde olmuşlardır (Polat, 2002/a, 551-566). Bu çerçevede geçmişten günümüze dinî bayramlara karşı da aynı hassasiyeti göstermişlerdir ve bu hassasiyet günümüzde de aynı canlılıkla devam etmektedir.

Kırgızlarda dinî ve millî değerler geleneklerle bütünleşerek varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla İslam dini, Kırgız toplumunda giyim kuşam tarzından yeme içme alışkanlıklarına, toplumsal ilişkilerine kadar hayatın her alanında kendini göstermektedir. İslam dininin Kırgız toplumunda birlik ve bütünleşmenin önemli bir enstrümanı olduğu söylenebilir (Polat, 2005, 172). Kırgız toplumunun geleneksel değerleri ile İslam'ı birlikte yorumlamaları ve dinî yaşantıdaki canlılığın bir tezahürü olarak dinî bayramlar örnek olarak gösterilebilir. İslam tarihinin erken dönemlerinden itibaren İslam'ı benimseyen Kırgız toplumu, Ramazan ve Kurban bayramlarını geleneksel değerlerle harmanlayarak coşku içinde kutlamaktadır.

Kırgızlar için dinî bayramların büyük önem arz etmesinin nedeni olarak, bu bayramların hem benimsedikleri İslam dininin bir gereği olması ve hem de Kırgızların geleneksel değerleri ile örtüşmesi gösterilebilir. Nitekim İslam dinine göre kurbanın, Hz. İbrahim'in ve oğlu İsmail'in Allah'a karşı gösterdiği büyük teslimiyet ve

sadakatin karşılığı olduğu ve Müslümanların da bu sadakatin sevincini paylaşmak için kurban kestikleri düşünülürse (Bayraktar, 1992, 259) bu duygu ve eylemin Kırgızların atalarına karşı duydukları saygı ve sadakatin göstergesi olan kurban geleneği ile nasıl benzeştiği anlaşılabacaktır. Allah'a karşı teslimiyetin ve Müslüman olmanın göstergesi, toplumsal bütünlük, dayanışma ve yardımlaşmanın vesilesi, paylaşma, hoşgörü, affetme gibi ulvi duyguların öğreticisi olması hasebiyle dinî bayramlar Kırgızlar için dinî ve millî değerlerinin önemli bir parçasıdır ve gündelik hayatlarında bütün canlılığı ile yaşanmaktadır.

Kırgızistan'da Ramazan ve Kurban Bayramı olmak üzere iki büyük dinî bayram kutlanmaktadır. Ramazan Bayramı büyük bayram veya ölülerin bayramı olarak görülür. Kurban Bayramı da küçük bayram veya dirilerin bayramı olarak kabul edilmektedir. Bir yakını vefat eden aileler için, ölüm olayından sonraki bayram 'ilk bayram' olarak adlandırılır. Bu bayram diğerlerine göre bir matem, üzüntü havasında geçer. Komşu ve akrabalar 'ilk bayramı' olan evi öncelikle ziyaret ederler. Bu ilk bayram ziyaretleri aslında bayramlaşma değil de taziye içindir. Burada amaç ölülerin arkasından dua etmek, cenaze yakınlarının üzüntüsünü paylaşmak ve teselli vermektir.

Ramazan ve Kurban bayramlarının algılanma biçiminde birtakım farklılıklar olsa da ortak yönler de bulunmaktadır. Her iki bayramda da sabah erkenden kalkılır, abdest alınır, assolom aleykum/essalamu aleykum denilerek kapılar açılır. Kapı önlerine su serpilir ve temizlenir. Etrafa tütsü gezdirilir. Evde dastarkon olarak isimlendirilen yer sofrası hazırlanır, üzerine nan/ekmek, borsak ve yine katlama konur. Bayram günlerinde alkol tüketilmesi hoş görülmez. Ramazan günlerinde doğan çocuklara Roza, Orozbek gibi isimler verilirken, Kadir gecesinde doğan çocuklara Kadir, Abdikadir, bayram günlerinde doğanlara da Bayram, Bayrambek, Aytmirza, Bayramgül gibi isimler verilir (Polat, 2002/b, 181-182).

Kırgızlarda bayram kutlamaları ile ilgili bazı ritüellerde eski Türk dini inanışlarının yansımaları olduğu görülmektedir (Polat, 2002/b, 181-182). Kırgızlar Bayram günlerinde ataların ruhlarının kendi evlerini ziyaret edeceğine inanırlar. Özellikle Ramazan Bayramı'nın ata ruhlarını anma şeklinde geçmesi ve ölülerin bayramı olarak adlandırılması bu inancın bir tezahürü olarak yorumlanabilir.

3. Bayramlaşma Ritüelleri

Kırgızistan bayramlaşma ritüellerinden bahsetmeden önce Kırgızistan'ın coğrafi olarak kuzey ve güney şeklinde ifade edebileceğimiz üzere iki bölgeye ayrıldığını ve bu coğrafi ayrışmanın dinî ve kültürel hayat üzerinde bazı farklılaşmalara yol açtığını belirtmek gerekir. Güney kesimlerde dinî hayatın daha yoğun yaşandığı ifade edilmektedir (Erdem, 2002, 74). Kırgızistan'ın Güney tarafında Fergana bölgelerinde Ramazan ve Kurban Bayramından bir önceki gün, arefe günü olarak adlandırılır. Aslında arefe günü Kurban Bayramı'nın bir gün öncesine denir (Aras, 1991). Ancak Kırgız toplumunda Ramazan ayından bir gün önce, Ramazanın son günü ve Kurban Bayramından bir gün önce arefe günü olarak kutlanır. Bu günlerin akşam namazından önce, komşular birbirlerine ve mahallelerindeki yaşlı insanlara pilav ikram ederler.

Genel olarak bayramdan bir gün önce herkes pilav hazırlar ve komşularına dağıtır. Özellikle yeni gelini olan ailelerde gelinler arasında güzel pilav hazırlama yarışması düzenlenir. Bu pilavın adı *Arafa oşı* (Arefe aşısı) dır. Aslında bu pilav dağıtımındaki amaç hadislerde yer alan 'Allah'a ve ahiret gününe iman eden komşusuna ikram etsin' (Buhari, Nikah, 80) şeklindeki Hz. Peygamber'in sünnetini yaşatmak içindir. İslam dininin yasaklandığı Çarlık döneminde özellikle Sovyet hükümetinin 1928 ile 1940

yıllar arasında (Öğretici, 2024, 335) bu sünneti bir örf haline getirerek korumaya çalıştıkları bilinmektedir.



Resim 1. Misafirlere İkram Etmek İçin Genel Olarak Arefe Günlerinde Hazırlanan Kırgız Pilavı



Resim 2. Misafirlere İkramlarda Bulunmak Kırgızların Vazgeçilmez Adetlerindendir.

3.1. Bayram Öncesinde Yapılan Hazırlıklar



Resim 3. Komşuların Birbirlerine İkram Götürme Geleneği

Müslümanlar Ramazan ayını büyük bir sabırsızlıkla beklerler. Kırgız halkı da bu mübarek aya özel hazırlıklar yapar. Ramazan ayının yaklaşmasıyla birlikte, oruç tutacaklarını düşünerek sahur ve iftar için çeşitli yiyecekler hazırlamaya başlarlar. Bazı bölgelerde ise önceden süt ürünlerinden yapılan kurut (kurutulmuş yoğurt topları) ve tereyağı gibi gıdalar depolanarak saklanır.

Ramazan orucunun başlamasına bir gün kala, bu gün “Arapa Günü” ya da “Şektik Günü” olarak adlandırılır. Bu günde geleneksel olarak “koku çıkarma” (cıt çıgaruu) âdeti yerine getirilir. Koku çıkarma, unla yapılan boorsok (kızarmış hamur parçaları) ya da çelpik (ince hamur kızartması) gibi yiyeceklerin yağda kızartılmasıyla olur. Bu gelenek, Ramazan ayına manevî ve kültürel bir hazırlığın ifadesidir. “Arefe” kelimesinin karşılığı olarak Kırgız dilinde “arapa” kullanılmaktadır. Kırgızlarda üç farklı arefe günü vardır.

1. Arapa yani şek günü. Ramazan ayının başlangıcından bir önceki gün,
2. Ramazan ayt arapası (Ramazan arefesi), Ramazan ayının son günü,
3. Kurman ayt arapası (Kurban arefesi)’dir. Kurban Bayramından bir gün öncesi için de kullanılmaktadır.

Arefe (Şek Günü): Ramazan orucunun başlamasından bir gün öncesine denk gelen bu gün, Kırgız toplumunda bayram havasında karşılanır. Sabah erkenden uyanılır ve camiye sabah namazına gidilir. Namazın ardından yaşlılar imam eşliğinde mezarlığa yönelir. Mezarlıkta hep birlikte, vefat etmiş olanlara selam verilir: “Esselamu aleyküm ey Müslüman müminler” denir, ardından Kur’an tilaveti yapılır ve dualar okunur. Daha sonra herkes kendi aile büyüklerinin mezarına giderek bireysel olarak Kur’an okur.

Arefe günlerinin bayram havası içerisinde kutlanması, bu günlerin sadece dini bir gereklilik olarak görülmediğini, söz konusu günlerin Kırgız dini düşüncesinde toplumsal birliğin, bütünlüğün, sevgi ve kardeşliğin, dayanışmanın zemini olarak kabul edildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu durum aslında dinin toplumsal yönünün

doğru okunduğu anlamına da gelmektedir. Kırgız dini yaşantısında din toplumsal hayatın içerisinde yer almaktadır. Dini öğretiler bireysel ve toplumsal hayatta makes bulmaktadır.

Yaşlıların ardından, gün içerisinde gençler ve kadınlar da mezarlığı ziyaret eder; yakınlarının kabri başında dua eder ve dilekte bulunurlar. Sabah saatlerinde kabristan ziyaretinin ardından büyükler, vefat eden yakınlarının evlerine topluca uğrarlar. Bu evlerde Kur'an okunur, dua edilir. Ziyaret edilen evlerde yer sofrası hazırlanmış olur; sofrada ekmekler bulunur. Kur'an'dan ayetler okunduktan sonra misafirler, bu ekmeklerden bir parça alıp tadar ve evden ayrılırlar. Kırgızlar bu adeti "Nanga ooz tiyüü/Buyrun ekmeğimizi yiyn" olarak adlandırır (Alagusov, 1993, 4).

Vefat edenlerin yakınlarına başınız sağ olsun anlamında "Artı kayırduu bolsun, topuragı torkoo bolsun, catkan cayı beyiş bolsun" denilmektedir. Bu ifadeler, "sonu hayır olsun, mekânı cennet olsun, toprağı bol olsun" anlamlarına gelmektedir.



Resim 4. Arefe Günü Hazırlıkları



Resim 5. Bayramlar Toplu Olarak ve Aile İçerisinde Ayrı Olarak Kutlanır

Ramazan ayı başladıktan sonra iftar davetleri düzenlenir. İnsanlar birbirlerine tuttuğun oruç kabul olsun anlamında "Karmagan orozunuz kabıl bolsun" diyerek hayır temennilerinde bulunurlar (Kırgızlar arasında Ramazan ayı ve oruç ibadeti konusunda geniş bilgi için bkz. Kutlu, 2007).

Ramazan ayı ortalarına, yani on beşinci günlerine yaklaştığında, geceleri çocuklar sokak sokak dolaşarak Caramazan adı verilen maniler söylemeye başlar. Bu maniler genellikle baştan sona dua ve güzel dileklerle süslenmiştir. Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde bu gelenek yaşatılır ve her yörede Caramazan ezgileri farklı sözlerle, değişik anlamlarla söylenir. Ramazan manisinin (caramazan) bir kişi tarafından bir eve sadece bir kez söylenmesi gerekir. Eskiden bu konuda büyük bir sorumlulukla hazırlık yapılır ve Ramazan manisini sesi güzel, kelime hazinesi zengin gençler söylerdi (Bektenov-Bayciyev, 1993, 59; Mambetkızı, 1997, 579).



Resim 6. Bayram Sofralarında Oturma Düzeni: Aksakallar her zaman itibar görürler.

Tablo 1. Caramazan Manileri Örneği

Kırgızca	Türkçe
Assalamu aleykum, jaramazan, On eki ayda bir kelgen oroza jan, Orozoñuz kabul bolsun bay ake jan. Adır, adır ay toolordon, Aygır minip biz keldik. Aygır oozun tarta albay, Ushul üyge tush keldik. Jaramazan aytyp keldik eshigiñe, Ak kochkordoy bala bersin beshigiñe. Bata eesi bir Kuday, Kazynasy ken Kuday. Jalynganga – jar Kuday, Tilegenin ber Kuday! Ochoguñda ar daim jalyng bolsun Dastorkonuñ jeñeke jayyl bolsun Koroñoorro batpagan malyñ bolsun Orozoñuz bay ake kabul bolsun!	<i>Selamün aleyküm ey Ramazan, On iki ayda bir kez gelen oruç can. Oruçların kabul olsun bey amca can. Yüksek yüksek dağlardan, Aygır binip biz geldik. Aygırın ağzını tutamayarak, Bu eve rast geldik. Ramazan (manisi) söyleyerek geldik kapınıza, Beyaz köç gibi bir evlat versin beşiğine, Duanın sahibi yüce Allah, Hazinesi geniş olan Allah. Yalvarana yardım eden Allah, Dileyene muradını veren Allah! Ocağında daim ateşin olsun, Sofran, yenge hanım geniş açılsın. Avluna sığmayan malın olsun, Orucun kabul olsun bey amca, kutlu olsun!</i>

Bu tür dualarda genellikle çocukların kahraman olması istenmektedir. Bu husus Kırgızlar için oldukça önemlidir. Çünkü onlara göre göçebe hayatın şartlarına dayanmak ve bağımsızlık mücadelesinde başarılı olabilmek için kahramanlık gerektirmektedir. Nitekim Kırgızlar, onlara benzemesi, onlardaki olağanüstü yeteneklerin kendi çocuklarına da geçebileceği inancı ile günümüzde çocuklarına Manas, Balbay, Semetey gibi Kırgız kahramanlarının adlarını koymaktadırlar (Geniş bir değerlendirme için bkz. Polat, 2002/b, 175; Kırgız kültüründe Caramazan olarak bilinen Ramazan manilerinin varyantları konusunda bkz. Kutlu, 2007, 146-152).

3.2. Bayram Günlerinde Gerçekleştirilen Ritüeller

Kırgızların inanışına göre bayram günü en az yedi adım yürünmeli, en az yedi aile ile bayramlaşılmalıdır. Aksi durum günah sayılır. Bayram günü, bütün arkadaşları, dostları ve hatta düşmanları bile hoşgörü ve şefkatle karşılamak gerekir (Polat, 2002/b, 180).

Kırgızistan'ın Çüy bilgesi Belovodskiy köyünde yaşayan ve aynı zamanda Kırgız halk edebiyatında önemli bir yeri olan sancıracı¹ olarak bilinen Düyşön Ömürbekov isimli yetmiş sekiz yaşındaki aksakal, kendisiyle yaptığımız görüşmede sözlerine “Biz çocukken dinî bayramlar büyük bir coşkuyla kutlanırdı.” diye başlıyor. Kendisi sancıracı yani soy kütüğü, şecere anlatıcısı veya hafızası olan kişidir. Sancıra, Kırgız halkının atalarının soylarını, hangi boydan geldiklerini, hangi kabileye ait olduklarını nesilden nesile aktaran sözlü tarih türüdür (Çeribaş, 2012, 62). Düyşön Ömürbekov aksakal atanın anlatmasından dinî bayramların coşkulu bir şekilde kutlandığı anlaşılmaktadır. Kırgızistan'da dinî bayramların nasıl kutlandığını, onun kendi anlatımıyla bizzat kendisinden şu şekilde dinledik;

“En büyük bayramlar Oruç Bayramı (Orozo Ayt) ve Kurban Bayramı (Kurman Ayt) idi. Bayram sabahı erkenden kalkar; erkekler camiye bayram namazına giderdi. Biz çocuklar büyükleri uğurlayıp, dönüşlerinde dualarını alır, sonra—bayramlaşmaya çıkardık. Her çocuğun elinde bisküvi ve çikolata torbası olurdu. Evde büyük bir sofra kurulur; komşular ve akrabalar gelirdi. Her evde tatlı, et, boorsok (yağda kızartılmış hamur), kaymak ve kımız hazır olurdu. Yoksullar da unutulmaz, onlara hediyeler verilirdi. Çocuklar eve girmezdik, kapıya kadar gelir ve sesimizi yükselterek “ayıtınız maarek bolsun, üyünüzgö baktı konsun” diyorduk. Ev hanımı elinde büyük tabak üzerinde yiyecek tatlılar çikolatalar onları ikiye; içer her çocuğun torbasına atardı. Çocuklar büyük bir sevinle teşekkürü şöyle söylerdik “Ayıtınız ayıtka cetsin, toyunuz toygo ulansın” diyerek başka evlere giderdik. Böylece köyde bütün evleri dolaşır; torbamızı doldururduk diyor. Biz çocuklar ev ev dolaşır; şiir okur, dua ister; şeker ve boorsok alırdık. O zamanlar söylenen her kelimenin bir anlamı vardı; sadece eğlenmek değil, terbiye vermek için de şiir söylenirdi.” (Ömürbekov, 2025).



Resim 7. Sancıracı Düyşön Ömürbekov Aksakal Ata ile görüşme

1 Kırgızlarda, şecere/soy/neseb bilgisi sancıra kelimesi ile ifade edilmektedir. Bu bağlamda şecere anlatıcılarına da sancıracı denilmektedir (Geniş bilgi için bkz. Arvas, 2016, 103-115).

Bayramlarda yapılan uygulamalar, kutlamalar ve edilen dualar üzerine kendisiyle görüşme yaptığımız Canı Cer köyünün saygıdeğer imamı ve hafızı Sayın Sabit İsayev ise dinî bayramlar üzerine düşüncelerini şu şekilde ifade etti;

“Ramazan ve Kurban bayramları, biz Müslümanlar için hem ibadet hem de kardeşlik günleridir. Bu bayramlar sadece birer gelenek değil, Allah’a yaklaşma vesilesidir. Ramazan, nefsin terbiye edildiği, sabrın ve merhametin öğrenildiği aydır.” (İsayev, 2025).



Resim 8. Sabit İsayev, Canı Cer Köyünün Saygıdeğer İmamı ve Hafızı ile Görüşme

Görüşmemizin devamında imam ve hafız Sabit İsayev’in sözleri dinî bayramların Kırgız toplumu için ne anlam ifade ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Bayram sabahı erkekler camide toplanır, hep birlikte bayram namazı kılınır. O gün fakir-fukaraya fitreler verilir. Bayramın özü, paylaşmaktır. Camide bayram namazını eda ettikten sonra, cemaate kısa bir hutbe okur ve dua ederiz. Sonra herkes ailesine döner, el öpülür, büyükler ziyaret edilir. Küslükler barışır, vefat eden birisi varsa onun evine gider başın sağolsun anlamında Catkan çayı cayluu bolsun, Artı kayırluu bolsun deriz. Sonra Kur’an okur bütün ölenlere bağışlanır. Bayram günü her evin kapısı açık tutulur, sırasıyla evlere gireriz ve vefat edeni olsun olmasın Kur’an okuruz diyor. Bayramlar bizim millî ruhumuzu da yaşatır. Komşular birbirine yemek götürür, çocuklar sevinir, yetimler korunur. Gençlerimize hep diyorum: bayram sadece eğlenmek değil, Allah’a şükretmektir. Bir köyde bayram yaşıyorsa, orada iman vardır, huzur vardır. Bizim görevimiz bu ruhu canlı tutmak diyor. Evde sofralar düzenlenir, ev sahibi sofrayı doldurur, algıla, tamaktan algıla ifadesi kullanılır. Yani bütün yemekleri doya doya yiyiniz diyor.” (İsayev, 2025).

1960 yılında Bişkek şehrinde doğan çocuk doktoru Nogoybaeva Çınargül ile Ramazan ve Kurban Bayramı'nın önemi üzerine yaptığımız görüşmede Çınargül konuşmasına gözyaşları ile başlamış ve şunları söylemiştir:

“Biz küçük yaşlarda Ramazan ile Kurban bayramı önemi hakkında hiç bilmiyorduk, kutlamıyorduk. Çünkü yasaktı. Üniversite öğrencisi olduğumuz zamanlarda da çok gizli bir şekilde ailece kutlardık. Fazla bu bayramların önemi hakkında bilgi alamıyorduk. Şimdi Elhamdülillah şehrimizde bulunan Kur'an kurslarına yaşlı olmama rağmen gidiyorum. İslam dini hakkında merak ettiğim bütün konuları öğreniyorum. Bu bayramların önemi hakkında biliyorum, Bayram namazını erkekler okuduktan sonra ilk vefat eden akrabalara Kur'an okuruz, sonra hazır olan sofraya bütün akrabalar bulunuruz. Kırgız milli yemekleri hazırlamaya önem veririz. Bayram kutlamalarını gelecek nesle göstererek, yaşayarak aktarmamız gerekiyor.” (Çınargül, 2025).

Çınargül'ün bu duygu dolu ifadelerinden Kırgızistan'da bayram kutlamalarının çeşitli zaman dilimlerinde uğradığı değişiklikleri tespit etmek mümkündür. Zira o bir taraftan çocukluğundaki bayramlarda yaşadığı mağduriyeti dile getirirken diğer taraftan bugünün Kırgız toplumunda bayramların nasıl ihya edildiğine de ışık tutmaktadır. Yine onun bu sözlerinden Kırgız halkının dinî ve millî değerlerini gelecek nesillere aktarma ve kendi kültürlerini yaşatma konusuna ciddi ehemmiyet gösterdiği de anlaşılmaktadır.



Resim 9. Nogoybaeva Çınargül ile görüşme

Kırgızistan'ın Narın bölgesinde yaşayan 1950 senesinde doğan Bubukalıça Eşanova ile Kırgız halkının Ramazan ve Kurban bayramlarını nasıl kutladığı ve bu bayramlara ait değerlerin gelecek nesillere nasıl ulaştırılacağı konusunda gerçekleştirdiğimiz görüşmede Bubukalıça;

“Narın bölgesinde Ramazan ve Kurban bayramlarını çok sevinç ile karşılarlar, Narın bölgesi sencereye çok önem verirler, Bayram namazından sonra bütün akrabalar toplanırız. Kurban Bayramı'nda kurbanlık keserler. Üçte birini fakirlere, akrabalara kalan bir kısmını kazana pişirip o gün bitirmeye gayret ederler. Genel olarak bayramlarda Kur'an okuduktan sonra sencere hakkında gençlere bilgi verilmesi kimin hangi urudan yani hangi kabileden olduğunu öğretilmesi ile başka bölgelerden farklanır.” ifadelerini kullandı. Yine bu iki bayramda en çok gençleri sürece dâhil etmeye gayret ettiklerini çünkü gelecek nesillere sadece örnek olmak suretiyle öğretilebileceği kanaatinde olduğunu belirtti. (Eşanova, 2025).



Resim 10. Bubukalıça Eşanova ile görüşme

Kırgızistan’da özellikle köy geleneklerinde “*Intımak üyü*” (birlik ve beraberlik evi) bulunmaktadır. Bu birlik evlerinde bütün köy halkı evlerinden bir şeyleri getirir ve beraberce orada bayramlaşırlar. Aşağıdaki resimde görüldüğü gibi “Orozonuz kabıl bolsun, kurcununuz soopko tolsun, ırıs aldı intımak” şeklinde kutlama yazılmıştır. Bu sözler “Oruçlarınız kabul olsun, torbanız sevapla dolsun, bereketin başında birlik vardır.” anlamına gelmektedir.



Resim 11. Intımak Üyü; Birlik ve Beraberlik Evi

Özellikle Kırgızistan’ın güney bölgesinde mezarlık ziyareti Kurban Bayramı sabahının çok erken saatlerinde yapılmaktadır. Mezarlığa çok erken gidilmesinin sebebi ise yerli halkın atalar ruhuna yönelik inanışına dayanmaktadır. Bu inanışa göre, bayram namazı için bütün ölülerin ruhları Mekke’de toplanacaktır. Eğer çok erkenden mezara ziyarete gidilmezse o kabirde bulunan kişinin ruhu benim yakınların gelecek diye beklemeye devam edecek ve Mekke’deki bayram namazına geç kalacaktır.



Resim 12. Bayramlarda Mezarların Başında Dua Eden Yakınlar



Resim 13. Kırgızlarda Mezarlara Her Zaman Büyük Önem Verilmektedir (<https://www.gezerdoner.com/2019/11/06/kirgiz-mezar-kulturu/>)

Gelen misafirlere hizmet için köydeki bütün akraba ve komşular gelir. Yemekleri erkekler hazırlarlar, hizmet edenler de erkekler olur. Kadınlar bu faaliyetlere karışmazlar. Yaklaşık üç dört saat sonra erkekler için hazırlanan program biter. Erkekler çıktıktan sonra artık kadınlar misafir edilir. Erkeklerle kadınların karışmaması için

böyle bir düzen oluşturulmuştur. Ancak bu uygulamalar artık büyük oranda kırsal kesimlerde, küçük yerleşim yerlerinde devam ettirilmektedir. Son zamanlardaki göçlerle birlikte iyiden iyiye kalabalıklaşan şehirlerde söz konusu bu uygulamalar unutulmaya yüz tutmaktadır.



Resim 14. Erkek Misafirlere Gibi Kadın Misafirlere de İkramda Bulunulmaktadır.

Kırgızistan'ın Güney bölgesinde sadece Ramazan ayına özel nişalda adı verilen bir tatlı yapılır. Ramazan ayında oruç tutanlar tarafından iftar vakti hazırlanan bu tür yiyecekler genellikle iftar sırasında tüketilir. Yüzyıllardır bu tatlı türü Ramazan ayının özel bir tatlısı haline gelmiştir. Nişalda adındaki ağacının kökü kaynatılarak, yumurta beyazı ve şeker ile karıştırılarak hazırlanan hafif bir tatlıdır.



Resim 15. Nişalda Tatlısı



Resim 16. Bayram İçin Hazırlanan Boorsoklar Büyük Bir Nezaketle İkram Edilmektedir.



Resim 17. Bayram Günlerinde Geleneksel Kıyafetleri İle Boorsok İkramında Bulunan Kırgız Gençler

Genel olarak Kırgız halkında bayram günlerinde boorsok hazırlanır. Bu tatlı türü sofraya farklı hava verir. Bu arefe günlerinde ölülerin ruhuna Kur'an okunarak, sadaka verilir. Ertesi gün ise Ramazan Bayramı başlar. Güneş doğarken erkekler güzel kıyafetler giyer, atlara binip, erkek çocuklarını atlara bindirip, bayram namazına giderler. Namazdan sonra yaşa göre yaşlılar, kadınlar, erkekler, gelinler ve çocuklar gruplara ayrılarak evleri ziyaret ederler. Her evden tatlı bir şeyler yenir, ölen geçmişleri için Kur'an okunur. Kırgızlarda, İslam öncesi Eski Türk inanışlarının izleri nispeten devam ettiğinden bazı ritüeller İslamlaşma sonrası uygulamalarla benzerlik arz etmektedir. Özellikle oruç tutma, ataların ruhlarına saygı gösterme inancı ile birleşmiştir. Ramazan kutlama mesajlarında “Atalarımızın ruhları şad olsun” yani babalarımızın ruhları sevin sin şeklindeki ifadeler Eski Türk inanışlarının etkisi olarak yorumlanmaktadır (Asanov, 2003, 175).

Öte yandan Ramazan ve Kurban Bayramı arasında düğün yapmak ve nikâh kıymak hoş karşılanmaz ve doğru sayılmaz. Bu uygulama, Türkiye’deki iki bayram arasında nikâh kıyılmaz şeklindeki inanışın aynısıdır. Diğer bir ifadeyle Anadolu’daki bu inanış Kırgız halk inanışlarında da aynen yer almaktadır (Polat, 2002/b, 173).

Ayrıca Ramazan Bayramı, bir yakını vefat eden insanlara yeniden başsağlığı verme ve onların acılarını paylaşma anlamına da gelmektedir (Polat, 2002/b, 178).

4. Okunan Dualar ve Yapılan İbadetler

Bütün göçebe topluluklarda olduğu gibi Kırgızlarda da inanç ve ibadete dair birtakım öğretilerin ve yine ahlaka, örf ve adetlere dair uyulması gereken kuralların semboller üzerinden ve şiirsel bir üslupla öğretilmesi ve sonraki nesillere aktarılması söz konusudur. Bu yönde yaygın olan bir üslup vasıtasıyla dinî ve kültürel değerlerin geniş kitlelere ulaştırılması ve zihinlerde kalıcı olarak yer alması mümkün hale gelmektedir (Çakmaklıoğlu, 2018).

Etkili bir öğretim aracı olarak şiir ve semboller, Kırgızlar tarafından günümüzde de İslam'ın itikat, ibadet ve ahlakî öğretilerinin yanı sıra tasavvufî öğretilerinin aktarılmasında da kullanılmaktadır. Nitekim meşhur Maturidî kelmecisi ve Hanefî fakîhi Ali b. Osman el-Üşî'nin (ö. 575/1179) Maturidî akâidini ele alan *el-Emâlî* adlı risâlesi bunun en güzel örneklerindendir (Toprak, 2012). Kırgızların İslamlaşmaya başlamasından itibaren İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarının Kırgız dil, kültür ve edebiyatına derinden yansıdığı görülmektedir (Kutlu, 2007, 146). Bu durum Kırgız toplumu ile İslam dini arasındaki sıkı ilişkiyi yansıtmaları ve Kırgızların İslam'ı gönülden benimsediklerini göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Gerek ibadetler öncesi ve sonrasında gerekse dinî günler ve bayramlarda Kur'an okumak, dua etmek, selamlaşmak, güzel dileklerde bulunmak çok önemsenmektedir. Hatta sıkıntılı zamanlarda ve doğum, sünnet, evlilik gibi özel zamanlarda insanların bizzat camiye veya bir hocaya giderek dua okuttukları sıkça görülmektedir. Kabir ziyaretlerinde dualar, Kur'an okunduktan sonra ve okunan Kur'an'dan hasıl olan sevabın bütün geçmişlerin ruhlarına gönderilmesi şeklinde yapılmaktadır.

“Oo Caratkan Allah uşul okulgan Kur'an'dan payda bolgon sooptordu uşul mürzödö atkan bardık markumdarga bağıstaybız, catkan cayları cayluu bolsun. Topuraktarı torkoo olsun oomiin.”

“Ey Yüce Yaradan Allah! Okunan Kur'an'dan hasıl olan sevapları bu mezarlıkta yatan tüm merhumlara hediye ediyoruz. Yattıkları yerler nurla dolsun, toprakları pamuk gibi yumuşak olsun. Âmin.”²

Bütün Müslüman topluluklarda olduğu gibi Kırgızlarda da kurban kesimi esnasında besmele çekilmekte ve Kelime-i Tevhîd tekrar edilmektedir. Bayram namazından sonra ölenlere Kur'an okunur. Bayram namazına camiye gelen insanlar namazdan sonra davet edilen eve gidilir. Kapıda elleri yıkanır. Hazırlanmış sofrada kahvaltı yapıldıktan sonra 40 defa İhlâs Suresi okunur. Önceden ölen kişinin ruhu için yapılan hatim de dualanır. Kabir ziyaretlerinde olduğu gibi ev ziyaretlerinde de bayramlaşma esnasında kısa bir dua okunarak hem o evden ölenler için hem de ev halkı için temennilerde bulunulur. Evlerde yapılan dualar genellikle şu şekildedir;

“Uluu Caratkan Allah uşul üydö ötüp ketken bardık ata babalarına cana cakındarına ırayım kıl, küñöölörün keçir. Bul üygö bereke çaça kör.”

“Yüce Yaradan Allah'ım! Bu evde vefat etmiş olan tüm atalara ve yakınlarına merhamet eyle, günahlarını bağışla. Bu eve bereket saç, Allah'ım.”

2 Dualarda birtakım farklılıklar olmakla birlikte bu dualar Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğretim üyesi ve aynı zamanda Abdülkerim Saltuk Buğra Han Câmîi imamı olarak görev yapan Dr. Şohimardan Orunbekov tarafından derlenmiştir.



Resim 18. Bayram Sabahı Geçmişlerin Ruhu için Kur'an-ı Kerim'den Ayetler Okunmakta ve Dualar Edilmektedir.

5. Bayramlarda Kullanılan Kutlama İfadeleri

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, Orta Asya bölgesinde 20. yüzyılın başlarından itibaren Sovyet yönetiminin etkisiyle Rus dili yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Rus politikalarının neticesinde Orta Asya coğrafyasının büyük bir kısmında Rusça gerek resmi alanlarda gerekse gündelik hayatta kullanılmaktadır. Her ne kadar bağımsızlık sonrası süreçte bölge ülkeleri kendi dillerini yeniden kullanmaya başlasa da Rusça dilinin etkisini gündelik hayatta hala görebilmekteyiz. Bu durumun Kırgızistan ve Kırgız toplumu içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan yüzyıllardır Müslüman olan Kırgız toplumunun gündelik hayattaki konuşma dilinde Arapçanın da etkisi olmuştur. Dolayısıyla dinî günlerde veya bayramlarda kullanılan ifadeler arasında yer yer Arapça ve Rusça kelimeler yer almaktadır. Ancak özü itibarıyla murat edilen şey Kırgız örf ve adetleriyle İslam'ın öğretilerinin bütünleşmesi neticesinde ortaya çıkan dinî ve millî duygu ve düşüncelerin ifade edilmesidir.

Ramazan Bayramınız kutlu olsun manasında *С праздником орозо айт* (cıpraznikam orozo ayt) ifadesi Rus diliyle söylenen bir kutlama şeklidir. Rusçada aslında oruç kelimesinin yerine *ночь* kelimesi bulunmaktadır. Ancak Ramazan Bayramı demek yerine *орозо* (oruç) kelimesi tercih edilmektedir. Rusça'da *Орозо айт* ifadesi ile Ramazan Bayramı kastedilmektedir. Bu kullanım, Orta Asya Türk topluluklarının dilinde ve kültüründe yerleşmiş bir ifadedir. *Орозо* kelimesi, oruç anlamına gelirken, *айт* ise esasen bayram manasındadır ve Arapça عید kelimesinden mülhemdir. *Орозо айт* doğrudan Oruç Bayramı / Ramazan Bayramı anlamına gelmektedir. Bölgede yaşayan Ruslar da Kırgızların bayramını kutlarken bu ifadeyi kullanmaktadır.

“Bayramınız kutlu olsun saygıdeğer vatandaşlar” anlamında *“С праздником уважаемые соотечественники!”* ve yine “Ramazan Bayramınızı en içten dileklerle kutluyorum” anlamında *“От всего сердца поздравляю вас с праздником*

Орозо Айт!” şeklinde kutlama cümleleri de kullanılır. Ancak bu kullanım şekilleri daha ziyade resmi kutlamalarda karşımıza çıkmaktadır.

Rusça ve Kırgızca dinî bayramlaşma sözleri, sadece dilsel ifadeler değil, aynı zamanda o ülkenin yüzyıllardan beri yaşanan kültürel, sosyal ve kültürel yapısının da yansımasıdır. Bu ifadeler, Kırgızistan’daki Müslümanların dinî vecibelerini yerine getirirken, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve birlikteliklerini pekiştirmelerine yardımcı olmaktadır. Dil, kültürün ve inancın taşıyıcısı olarak, bu bayramlaşma sözlerinde kendini açıkça göstermektedir.

Kırgız dilinde ise “*Курман Айт Маарек болсун!*”, “*Аллах үй-бүлөңүзгө кут, береке, ырыскы жана ыйман насиптесин!*” şeklinde kutlama ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeler “Kurban Bayramınız kutlu olsun!”, “Allah ailenize kut, bereket, rızık ve iman versin” anlamlarına gelmektedir. Burada kut kelimesi, Manas destanında da geçmektedir. Kırgız kültüründe çok önemli bir yere sahip olan Manas destanında kutlu olsun dileği çok önemli ve özel zamanlarda söylenen bir sözdür.

Manas destanında bu, bir hakan, emir, yönetici tahtına oturduğu zaman, büyük bir ganimet ele geçirildiğinde, iyi bir dost edinildiğinde, insanın ölümden kurtulduğu zamanlarda kullanılan bir sözdür (Öskönbay, 2019, 78). İslamlaşma sürecinden önceki zamanlarda Türkler tarafından kullanılan ve özel bir anlam taşıyan kut kelimesi, Türklerin İslam’ı benimsemesinden sonra da kullanılmaya devam edilmiştir. Bu durum aynı zamanda dil ve din arasındaki kültürel etkileşimi yansıtmaları açısından önem arz etmektedir.

Sonuç

Kırgız toplumun diline, kültürüne, dinî yaşantılarına, geleneklerine, davranış kalıplarına, giyim kuşamlarına baktığımız zaman, geçmişten günümüze Kırgız toplumunun Hanefi-Maturidi-Yesevî geleneği benimseyen coğrafyanın ve Türk topluluklarının önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Günümüz Kırgız toplumunda dinî bayramlarda uygulanan ritüeller, okunan dualar, kutlama ifadeleri, misafir ağırlama ve ikram biçimleri İslam dini ile bütünleşmiş Kırgız değerlerinin, Kırgız halkının dini yorum biçiminin önemli tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırgızların dinî yaşamında önemli bir yere sahip olan Ramazan ve Kurban bayramları hem dinî bir ibadet hem de kardeşlik, birlik ve dayanışma günleridir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bayramlar coşku ve duygu yüklü olarak kutlanmaktadır. Bayramlar, Kırgızlar için Allah’a teslimiyet ve O’na yakınlaşma vesilesidir. Bayramlar nefsin terbiye edildiği, sabrın ve merhametin öğrenildiği günlerdir. Kırgızların bayramı anlama ve yaşama biçimini, İslam dini tarafından arzu edilen; bayramlar için önceden hazırlık yapılması, bayram günlerinde temiz ve güzel elbiselerin giyilmesi, abdest alınması, kişisel temizliğin yapılması, güzel kokular sürülmesi, insanlara karşı güler yüzlü ve hoşgörülü olunması, ikramlarda bulunulması, çokça sadaka verilmesi gibi hususları yansıtmaktadır.

Sabah erken kalkmak, bayram namazından sonra aile içerisinde el öperek bayramlaşmak ve dua etmek, akrabaları ziyaret etmek, bayram sofraları kurarak misafir ağırlamak, özellikle fakir ve kimsesizlere ikramda bulunmak, yakın zamanlarda cenazesi olanlara taziye sunmak, küsleri barıştırmak, bayram günlerinde evlerin kapılarını açık tutmak, komşulara yemek götürmek, çocukları sevindirmek ve onlara şeker, bisküvi, çikolata vb. hediyeler vermek Kırgızların bayram kutlamalarının belli başlı esasları olarak sayılabilir.

Kırgızistan'da kutlanan dinî bayram ritüelleri bir taraftan Kırgız toplumun değerleriyle İslam dininin derin ilişkisini yansıtırken diğer taraftan da Kırgızistan ve Kırgız toplumunun Orta Asta Türk toplulukları, Anadolu Türkleri ve Anadolu kültürüyle sıkı ilişkisine yönelik önemli ipuçları vermektedir. Bu açıdan baktığımızda Kırgız toplumu ve kültürü ile Anadolu'ya göç ederek buraları yurt edinen Türklerin tarihi, sosyal, kültürel, dinî yaşantıları arasındaki ortaklıklara işaret eden sayısız örneği görmenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Kırgız toplumunda Ramazan ve Kurban Bayramı arasında düğün yapmanın hoş karşılanmaması ile Türkiye'deki iki bayram arasında nikâh kıyılmaz şeklindeki inanışının aynı olması, yine Anadolu'da uygulanan ilk bayram anlayışı ile Kırgızların bayramları aynı zamanda taziye sunma günleri olarak görmesi önemli bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Çocuklara, Kadir, Adıkadir/Abdulkadir, Bayram, Bayramgöl gibi Ramazan ayı ve bayram günleri kaynaklı isimler verilmesi, bayramların ilk sabahında o aileden ölen kişinin ruhunun evini ziyarete gelmesi gibi hususlar da yine Kırgız veya Orta Asya Türk toplulukları ile Anadolu Türkleri arasındaki sıkı ilişkiyi yansıtmaları açısından önem arz etmektedir. Bu örneklerle benzer şekilde, kurban etinin üç bölünüp dağıtılması Peygamberin tavsiyesi olduğu gibi Türk topluluklarının geleneklerinin de gereğidir. Kurbanın derisi satılmaz, fakirlere, mescide veya moldonun/imamın kendisine verilir veya caynamaz/namazlık yapılır. Anadolu'da olduğu gibi Kırgızlarda kurban etinin üç eşit parçaya bölünüp, birinin fakir komşulara verilmesi, birinin gelen misafirlere ikram edilmesi, diğer kısmının ise evdeki çocuklarına ayrılması, kurban etinin üç gün içinde bitirilmesi, aksi takdirde kurban sevabının alınamayacağı yönündeki yorumlamalar hem İslam dininin hem de Kırgızlar ve Anadolu Türklerinin kurbana yönelik ortak yaklaşımını yansıtmaktadır.

Kırgızların da dâhil olduğu Horasan ve Maverâünnehir bölgesi Türk topluluklarının Hanefî-Maturidî-Yesevîlik olarak bilinen din yorum biçimini benimsediği ve buna uygun şekilde, kendi geleneksel değerlerini de koruyarak bir yaşam tarzı inşa ettikleri bilinmektedir. Çalışmamız esnasında elde ettiğimiz bulgular, yaptığımız görüşmeler ve gözlemlerimizden hareketle, Kırgızların günümüzde de söz konusu bu anlayışı devam ettirdikleri görülmektedir. Her ne kadar son zamanlarda bazı katı, dışlayıcı, şiddet yanlısı, akılcılıktan uzak din anlayışına mensup mezhep veya dinî grupların mensupları Kırgızistan'da faaliyet göstermeye çalışsa da gerek devlet nezdinde gerekse halk nazarında fazla itibar gördüğünü söylemek mümkün görünmemektedir.

Dinî bayramların kutlanma şekillerine, okunan dualara ve yapılan ibadetlere baktığımız zaman Kırgızların Hanefî fıkına uygun olarak bayramları eda ettikleri anlaşılmaktadır. Örfü dikkate alan, kamu yararı gözetken, bireysel haklara saygılı, aynı zamanda mistik bir boyutu da olan bu anlayışa uygun olarak bayramlarda hoşgörünün, bağışlayıcılığın, ayırım gözetmeksizin kişilere saygı ve sevginin hâkim olduğu görülmektedir. Paylaşma ve bir arada yaşama, ahlaki prensiplere uygunluk, Müslümanlar arasında ayırım gözetmemek, fakirleri ve yetimleri korumak, din büyüklerine, âlimlere, atalara saygı, nezaket ve herkes için iyilik ve güzellik temennisinde bulunmak ve özellikleri çocukları mutlu etmek Kırgızların bayram ritüellerinin başlıca özellikleri olarak sayılabilir.

Kaynaklar

- Akmataliyev, Abdıldacan. *Kırgız Folkloru ve Tarihi Kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001.
- Akmataliyev, Abdıldacan (Ed.). *Kırgız Tilinin Tüshündürmö Sözdüğü I-III*. Bışkek: Avrasya Press, 2015.
- Alaguşov, Balbay. *Eldik Mayramdar*. Bışkek: 1993.
- Alibekiroğlu Eren, Fatmanur. *Akılclılık, Mürcie ve Ebû Hanife Çizgisinde Bir Oluşum Olarak Ashâbu'r-Rey*. Ankara: Gece Akademi, 2019b.
- Alibekiroğlu Eren, Fatmanur. *Ebu Hanife ve Mezhepler Tarihi İçerisindeki Yeri*. Ankara: Gece Akademi, 2019a.
- Alibekiroğlu Eren, Fatmanur. *Hanefilik-Mu'tezile İlişkisi: Akılcı-Hadari Anlayışın Kesişim Noktası*. Ankara: Fecr, 2023.
- Aras, Özgü M.. "Arefe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/351-352. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Arvas, Abdulselam. "Kırgız Şecereleeri Üzerine Bir Değerlendirme". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4/2 (2016), 103-115
- Asanov, Emil. *Kırgız Tarihi Boyunça Kısaça Ansiklopedi*. Bışkek: 2003.
- Bayraktar, İbrahim. "Bayram". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/259-261. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Bektenov, Z.- Bayciyev, T. *Kırgız Adabiyatı*. Bışkek: Mektep, 1993.
- Bulut, Halil İbrahim. *İslam Mezhepleri Taihi*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Çakmaklıoğlu, Mustafa. "İslâm Akâidini Öğretim Aracı Olarak Şiir: Kasidetü'l-Emâlî Örneği". *Uluslararası Ali b. Osman el-Üşî Sempozyumu Bildirileri*, Oş/Kırgızistan, (2018), 173-183.
- Çeribaş, Mehmet. "Kırgız Şecerecilik Geleneğinde Türk Boyları Meselesi ve Oğuz Kaan". *Türk Kültürü* 1 (2012), 61-78.
- Erdem, Mustafa. "Kırgızistan'da Dini Hayat". *Türk Yurdu*, 171 (2002), 74-76.
- Erdem, Mustafa. *Kırgız Türkleri*. Ankara: ASAM Yayınları, 2000.
- Erşahin, Seyfettin. *Kırgızlar ve İslamiyet-Göçebe Bir Türk Boyunun İslamlaşma Tarihi Üzerine Bir Deneme*. Ankara: SEK Yayınları, 1999.
- Esengeldiyev, S. *Ulutuk Cana Dinî Traditsiyalar Cönündö*. Frunze: Mektep, 1969.
- Gökalp, Yusuf. "Orta Asya'da Dini-Toplumsal Kimliğin Bir Tezahürü Olarak Hanefi-Mâtürîdî-Yesevilik- Tarihsel Arka Plan". *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Bışkek: 2018.
- Gökalp, Yusuf. "Türk Din Anlayışı: Hanefilik-Mâtürîdililik-Yesevilik", *İslam Mezhepleri Tarihi II*, ed. Yusuf Gökalp-Nail Karagöz. 291-303. Ankara: İlahiyat yayınları, 2022.
- İşcan, Mehmet Zeki. "Ahmed Yesevi, Yesevilik ve Türk Müslümanlığı Tartışmaları", *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2016.
- Karasayev, Üsöyün. *Nakıl Sözdör*. Bışkek: Kırgızistan Basması, 1995.
- Kenensarin, Börü, "Kırgızdın Eski Mayramdarı". *Kırgızdar*. Bışkek: Keneş Cusupov 1993.
- Kenzheshov, Arslanbek. *Kırgızistan'ın Din Politikaları ve Dini Kurumlar*. Yüksek Lisan Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Kozukulov, Timur. "Tarihî Süreçte Orta Asya ve Kırgızistan'da Din Siyaseti ve Eğitimi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2005), 167-182.
- Kutlu, Sönmez. *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*. Ankara: Ankara Okulu, 2008.
- Kutlu, Sönmez. "Kırgızistan'da Ramazan ve Dini Bayramlar". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 42 (2007), 137-164.
- Kutlu, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2010.

- Kutlu, Sönmez-Aydınlı, Osman. “Ehl-i Sünnet’in Fıkhi Boyutu”, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*. ed. Hasan Onat. 423-450. Ankara: Grafiker, 2012.
- Mambetkızı, Eminali. “İrim-Cırım,Kaada Salttardan”. *Kırgızdar*. Bişkek: IV (1997).
- Moldaliev, O. A. *Din Çöyrösündöğü Mamlekettik Sayasat Jana Kırgızistandagi Negisgi Dini Ağımdar*. Bişkek: 2015.
- Murzaraimov, Bakıt – Köylü, Mustafa. “Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan’da Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri ve Camiler”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (2019), 193-211.
- Okyay, Zeki-Akman, Erdoğan. “Günümüz Kırgızistan Toylarında Yaşatılmakta Olan Somut Geleneksel Kültürel Değerler”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7/2 (2022), 230-243.
- Öğretici, Bekir. “SSCB Döneminde Uygulanan Din Politikalarının Türkistan Coğrafyasındaki Etkileri”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 136/270 (Ekim 2024), 329-344.
- Öskönbay, Zuuridinov. “Kut jana anın işenimdegi ordu”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi*, 26 (2019), 75-85.
- Polat, Fazlı. “Sosyal Bütünleşme Bağlamında Kırgızistan’ın Din Devlet ve Toplum İlişkilerine Genel Bir Bakış”. *Ekev Akademi Dergisi* 9/25 (Güz 2005), 161-174.
- Polat, Kemal. “Kırgız Türklerinin Günlük Hayatında Gelenekler ve Halk inanışları”. *Türkler*. Ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek- Salim Koca. 19/551-566. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002/a.
- Polat, Kemal. “Kırgızistan da Dini Günler ve Bayramlar”. *Dini Araştırmalar* 5/14 (2002), 169-182.
- Polat, Kemal. “Sovyet Öncesi ve Günümüzde Kırgızistan’ da Dini Durum”. *Yeni Türkiye* 96 (2017), 409-423.
- Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Sadıkcan, Kemaluddin Karı-T. Kenceev, “Kadır Tün”, *Oş Canırığı* Oş: 2000.
- Sarıkaya, Saffet. *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Seydaliuulu Akmataliyev, Amantur. *Kırgızdın Köönörbös Döölöttörü*. Bişkek: Şam, 2000.
- Şeker, Fatih. “Kutadgu Bilig Tasavvufi açıdan Nasıl Okunabilir?”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 24 (2010), 25-62.
- Şık, İsmail (2017). “İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik”, *Kelam I Kelam Tarihi ve Kelam Okulları*, Ankara: Gece Kitap, 2017.
- Topchubaev, Kubatalı. “Kırgızistan’da İslam Yorumunu Etkileyen Faktörler”. *İslam ve Yorum*, Ed. Fikret Karaman, 3/355-373. Malatya: Malatya İlahiyat Vakfı, 2017.
- Toprak, Mehmet Said. “Üşî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42/230-231. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Kaynak Kişiler

- Çıngırgül, Nogoybaeva. *Kırgızistan’da dinî bayramlar üzerine röportaj*. Bişkek/Kırgızistan. 20 Mayıs 2025.
- Eşanova, Bubukalıça. *Kırgızistan’da dinî bayramlar üzerine röportaj*. Narın/Kırgızistan. 24 Nisan 2025.
- İsayev, Sabit. *Kırgızistan’da dinî bayramlar üzerine röportaj*. Canı Cer Köyü/Kırgızistan. 12 Mayıs 2025.
- Ömürbekov, Düüşön. *Kırgızistan’da dinî bayramlar üzerine röportaj*. Belovodskiy Köyü/Kırgızistan. 26 Nisan 2025.

Görseller

Makalede yer alan görseller Camila Coraeva’nın kişisel arşivindendir.

Mezar Görselleri: <https://www.gezerdoner.com/2019/11/06/kirgiz-mezar-kulturu/>.

Extended Abstract

The Kyrgyz people, who possess a deep-rooted history and culture among the Turkic communities of Central Asia, have been able to preserve and transmit their religious beliefs, customs, and traditions both in written and oral form across generations. Although they faced certain restrictions during the nearly seventy-year Soviet rule prior to gaining independence in 1991, the Kyrgyz largely managed to preserve their faith, language, culture, customs, and traditions. During this period, although the Soviet regime sought to exclude Islam from the public sphere, the Kyrgyz never abandoned their religion and continued to practice it as much as possible in their daily lives. The Kyrgyz are among the oldest Turkic tribes that have preserved the Turkish language and literature as well as their religious and national customs and traditions, mostly through oral and written transmission. Since the beginning of their Islamization process, modern scholars have shown growing interest in the history, religious life, and culture of the Kyrgyz people. In addition to studies conducted in the Kyrgyz language, there are also works in Turkish that address Kyrgyz history and culture and the process of Islamization. Furthermore, several studies explore Kyrgyz traditions and folk beliefs, religious days and festivals, and customary practices.

Research on Turkic communities in Central Asia provides valuable insights into their history, culture, ethnic origins, and socio-economic structures. However, we believe there is still a need for more studies focusing on their contemporary lives, ongoing changes and interactions, and current interpretations of religion. In this study, we will focus on how religious festivals—considered fundamental acts of worship in Islam—are observed in the lives of today's Kyrgyz society. We will examine the Kyrgyz people's approach to these festivals, the rituals performed, prayers recited, and expressions of celebration, wishes, and greetings. Based on the findings, we will seek to understand the place, significance, and impact of religious festivals in contemporary Kyrgyz society, as well as their connection with the celebration of religious festivals in Anatolia. Thus, this study aims to contribute to an understanding of the folkloric dimension of the religious life of present-day Kyrgyz society. We also believe that it will enhance understanding of both the historical and contemporary aspects of the religious and cultural ties between the Turkic communities of Central Asia and the Turks living in Anatolia.

Muslims in Kyrgyzstan have certain unique practices related to the celebration of religious festivals. Geographically, Kyrgyzstan is divided into two parts. The southern provinces—Osh, Jalal-Abad, and Batken—known as *Tuštuk* (South), are under the influence of Uzbek culture. In contrast, the northern regions—Bishkek, Talas, Issyk-Kul, and Naryn—referred to as *Tunduk* (North), are influenced by Russian and Kazakh cultures, which is evident in their daily lives. This cultural distinction is also reflected in how festivals are celebrated. This study is built upon scholarly works on Kyrgyz history, culture, religious beliefs, literature, and language. It also draws from interviews with esteemed religious leaders—highly respected and frequently consulted by the Kyrgyz people on religious matters—and the observations and experiences of the researchers conducting this study.

Some of the core components of how the Kyrgyz celebrate religious festivals include: waking up early in the morning, exchanging holiday greetings and offering prayers within the family after the Eid prayer, visiting relatives, hosting guests at festive meals, offering food to the poor and orphans, expressing condolences to those who have recently lost loved ones, reconciling those in conflict, keeping the doors of their homes open on festival days, bringing food to neighbors, and delighting children with treats such as sweets, biscuits, and chocolate. The religious festival rituals practiced in Kyrgyzstan reflect both the deep connection between Kyrgyz societal values and Islam, and also offer significant clues about the strong ties between Kyrgyzstan and the Kyrgyz people with other Turkic communities of Central Asia, the Turks of Anatolia, and Anatolian culture. From this perspective, we can say that there are countless examples pointing to the commonalities in historical, social, cultural, and religious life between the Kyrgyz society and culture, and the Turks who migrated to and settled in Anatolia.